

ЕДИН НАДПИС ОТ МАЛОАЗИЙСКА МИЗИЯ ВЪВ ВРЪЗКА С ЕЗИКА НА ПЛЕМЕТО МИЗИ

Автор: Александър Мошев

Добре известно е, че редица византийски автори употребяват етнонима „мизи“ като равнозначен на „българи“. Според Димитър Ангелов началото на тази употреба трябва да търсим в X в., когато името „мизи“ се появява като *архаично* название на българите, поради факта, че първоначално българите идват и основават държава в старата провинция Мизия^{*}. Ангелов отбелязва, че първият автор, който употребява това название за българите е Лъв Дякон, който е знаел истинското име на българите и държавата им, но *съзнателно предпочитал да си служи с едно старо архаично название, за да докаже вероятно по такъв начин своята голяма осведоменост върху древната история на балканските земи*^{**}. По подобен начин използва името в началото на XI в., и Фотий Тесалийски, който пише за *мизийския народ* (τὸ γὰρ τῶν μισῶν ἔθνος), *който бил въстанал срещу ромейската власт (τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς), но впоследствие бил разгромен*^{***}. Михаил Аталиат дори обяснява, че българите са мизи, които по-късно получили своето ново название: *μίσοι δὲ, οἷς εἰδίκη προσηγορία τὸ τῶν Βουλγάρων καθέστηκεν ὄνομα*^{****}. Димитър Хоматиан продължава тази практика, като в Краткото житие на св. Климент Охридски пише: *Този велик наш отец и светилник на България бил по род от европейските мизи които народът обикновено знае и като българи. Те били изселени в старо време от военната сила на Александър от разположения край Бруса Олимп към Северния океан и Мъртвото море, а след като минало много време, със страшна войска преминали Дунава и завзели всички съседни области: Панония и Далмация, Тракия и Илирик, а и голяма част от Македония и Тесалия*^{*****}. Интересна е забележката на Александър Милев към сведението за рода на св. Климент: *Византийските автори често наричат българите „мизи“, а България – „Мизия“. Това народностно име се предпочита от тях след падането*

* Ангелов, Д. Образуване на българската народност. С., 1971, с. 340-341;

** Пак там, с. 340.

*** Срв. Васильевский, В. Один из греческих сборников Московской синодальной библиотеки, ЖМНПр, 248, 1886, с. 101; ГИБИ, 5, 1964, с. 315.

**** Ангелов, Д. Цит. съч., с. 372; ГИБИ, 6, 1965, с. 160.

***** Милев, Ал. Гръцките жития на Климент Охридски. Увод, текст, превод и обяснителни бележки. С., 1966, с. 175.

на България под византийско иго. Охридският архиепископ Григорий е оставил надпис, в който българите се наричат „мизи“

*ὁ Γρηγόριος... σκηρῆν ἐγείρας τὸν
θεόγραφον νόμον ἔθνη Μυσῶν
ἐκδιδάσκει πανσόφως, ἔτους, ρωζέ.*

„Григорий..., като построи храм, мъдро почна да поучава мизийския народ на богописания закон, 6825 (= 1317 г.)“. (Срв. Н. Л. Туницкий, Св. Климент..., стр. 92.) Към тази група извори вероятно принадлежи и т. нар. карта на св. Йероним, на която се чете *Mesia hes & Vulgaria (Мизия, тук и България)*. За картата обаче съществуват сериозни спорове както относно датировката, така и около приписваното авторство на св. Йероним*.

Гето-дакийски воители, възстановка

Интересна подробност в цялостната картина на проблема е и дискусиата относно реалността на *„европейските мизи“*. Някои автори отричат достоверността на сведенията за присъствието на мизи на север от Хемус (дн. Стара планина). Така например Александър Фол смята, че една група крайдунавски траки е умишлено наречена от римляните *мизи* с чисто пропагандна цел – за да си припишат славата на победители на народ, възпят още от Омир като *храбър***. Дилиана Ботева пък изказва мнението, че Страбон пише за мизи в Тракия, за да се съобрази с желанието на император Тиберий, който създава провинция Мизия***. Павел Серафимов се противопоставя на подобни внушения като подчетава, че за мизи край Дунав са писали античните автори Посидоний, Артемидор, Тацит, Елиан, Тит Ливий, Апиан, Плиний Стари, Клавдий Птолемей, Дион Касий, Луций Аний

* Съвременните изследователи са склонни да датират картата в XII в., а споменаването на България се разглежда като актуализация (Вж. напр. The History of Cartography. V. 1. Cartography in Prehistoric, Ancient, and Medieval Europe and the Mediterranean. Chicago-London, 1987, p. 289; Weingarten, S. The Saint's Saints: Hagiography and Geography in Jerome. Leiden-Boston, 2005, pp. 207–208).

** Фол, Ал. История на българските земи в древността до края на III в. пр. Хр. С., 2008, с. 106.

*** Ботева-Боянова, Д. Античните текстове и тяхното четене днес. Акценти от осем века фрагментарна история на древна Тракия (IV в. пр. Хр.–IV в. сл. Хр.). С., 2014, с. 131; Същата. Етнонимът „мизи“ и топонимът „Мизия“ в античната литературна традиция от последните пет десетилетия пр. Хр. и първите три десетилетия сл. Хр. – В: Изследвания и материали за Видин и региона. С., 2018, с. 131–144 и цит. лит.

Флор, Юлий Капитолин и Йордан. Според Серафимов е малко вероятно всички тези автори да заблуждават съзнателно или несъзнателно своите читатели, като имаме предвид, че са писали в различни исторически периоди и за различни събития*. Изследователят отбелязва не съвсем коректното тълкуване на извори от страна на някои автори. Като пример той дава Апиан, който не съобщава, че не е успял да намери информация за мизите, а че не е намерил други данни за действия на Рим спрямо тях освен тези за кампанията на Марк Лукул през 72–71 г. пр. Хр. Тук ще добавя, че по-нататък в текста Апиан потвърждава казаното за мизите, като добавя, че Лукул ги е нападнал като римски пълководец, а Тиберий ги е подчинил на *монархическата власт*** . Според коментаторите на руското издание на Апиан това сведение се потвърждава както от надписите, в които именно от времето на Тиберий започва да фигурира терминът *provincia Moesia*, така и от съобщението на Тацит за тази провинция (Ann., I, 80). Важно е, че Апиан навсякъде пише за мизите като за реален, и то силен противник, с който Рим е в конфликт в продължение на десетилетия.

Римските провинции на Балканите

* Серафимов, П. Загадката с „изчезналия“ народ мизи – ключ към българската история. На адрес: <http://sparotok.blogspot.com/2017/12/blog-post.html>.

** Апиан Александрийский. Римская история. Кн. X. События в Иллирии. На адрес: <http://ancientrome.ru/antlitrl.htm?a=1467010000#n150>.

зия обаче съществува предположение, че е *изобретена* от римската имперска власт, но така или иначе името се възприема. По-късно то излиза от употреба, но от X в. насетне в продължение на няколко века *мизи* се използва от ромейските летописци като равнозначно на *българи*, а *Мизия* е използвана като синоним на *България*. Според съвременните изследователи на ромейската историография и литература, тук става дума за широко използвания похват на ромейските автори, определян като *архаизация* или *класицизъм**. Нови (?) етноси често биват назовани с имена на по-стари, заемали някога същите географски области. Следователно, водещ е бил именно географският признак. Дали обаче той е бил единствен при избора на архаичното име? Катя Меламед пише по този повод следното: *Изборът на архаично име обаче не е произволен. Следва да се използва и като указание за общност не само териториална, но и етно – културна, сходна социална организация, бит, поведение, светоглед.*** Можем ли да потърсим такива общи белези между мизи и българи?

Както вече отбелязах, данните за етнокултурната принадлежност на мизите са оскъдни, но все пак фрагментарни сведения са се съхранили. Херодот отбелязва, че лидийците и мизите са говорили на един и същи език с карийците (Hdt., I, 171, 6). Мизийският е определян от Страбон (XII, 7, 3) като смес от фригийски и лидийски, което може да означава, че е бил някакъв междинен диалект между двата езика или че е бил сходен с фригийския, но с множество заемки от лидийския (хето-лувийски) език***. Страбон също така нарича фригите и мизите *тракийски племена* (VII, 3, 2). Елинският писател Атений (II–III в.) от своя страна свързва мизийския език (вероятно на европейските мизи) с този на пеоните – етнос, обитавал части от днешните Република Северна Македония, България и Гърция****. Тези писмени данни сочат към палеобалканския (трако-пеласгийски) езиков пласт, но липсата на образци от мизийския език, с изключение на няколко топонима, се явява сериозна пречка за определяне на произхода му и мястото му в системата на индоевропейските езици.

* Вж. подробно за тази характеристика на ромейската литература у Kaldellis, A. *Ethnography After Antiquity: Foreign Lands and Peoples in Byzantine Literature*. Philadelphia, 2013, pp. 106–117.

** Меламед К. Етно–културни процеси в българското общество по данни от езическите некрополи VII–IX век. Автореферат на дисертация за присъждане на научната и образователна степен "доктор". С., 2014, с. 37.

*** Вж. Grotfend, G. Remarks on some Inscriptions found in Lycia and Phrygia. – In: *Transactions of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, V. 3. London, 1835, p. 322; Нерознак, В. П. Палеобалканские языки. М., 1978, с. 37.

**** Quiles, C., F. Lopes-Menhero. *A Grammar of Modern Indo-European*. Badajoz, 2011, p. 125.

Жители на Анатолия от епохата на римското владичество, възстановка

Едно от хипотетичните и спорни свидетелства за езика на малоазийските мизи е надписът от Уюджък, Северозападна Мала Азия, на границата между античните области Мизия и Фригия. Надписът е открит през 1926 г. от К. Кокс и А. Камерън^{*} и впоследствие е коментиран многократно от различни изследователи^{**}. Датировката му е IV – III в. пр. Хр. Издълбан е върху мраморна плоча с изображение на животно и съдържа седем реда, като текстът е силно повреден. Буквите са подобни на фригийската азбука, но някои от знаците показват прилика с лидийската писменост^{***}. Това обстоятелство на пръв поглед съвпада с написаното от Страбон и подкрепя тезата, че надписът е именно на мизийски. Седмият ред е най-добре запазен и поради това най-често е обект на коментари. Ето текста на този ред според разчитането на Йоханес Фридрих:

* Cox, C., A. Cameron. A native inscription from the Myso-Phrygian Borderland. – *Klio*, 25(25), 2016, pp. 34–49.

** Няколко от авторите: Георгиев, Вл. Траките и техният език. С., 1977, с. 301; Bayun, L., V. Orel The 'Moesian' inscription from Uyucik. – *Kadmos*, 27(2), 2015, pp. 137–144; Мирчева, А. Увод в палеобалканистиката. С., 2017, с. 168.

*** Нерознак, В. П. Цит. съч., с. 37.

Line:1 likes+ : braterais+patriyi.o.is+k
ΛΙΚΕΣ : ΒΡΑΤΕΡΑΙСПΑΤΡΙΥΙ.Ο.ΙΣΚ

Line:1F likes+ : braterais+ patrizi is+k
ΛΙΚΕΣ : ΒΡΑΤΕΡΑΙΣ ΠΑΤΡΙΖΙ ΙΣΚ*

Да разгледаме дума по дума текста, защото макар и откъслечен, той може да ни даде насока относно характеристиките на мизийския език. ΒΡΑΤΕΡΑΙΣ е като че ли най-ясната като значение и етимология дума. Най-вероятно тя е свързана с индоевропейската дума за „брат“: *Irish bráthair, Welsh brawd, Latin frāter, Ancient Greek φράτηρ (phrátēr), Tocharian A pracar, Tocharian B procer, Russian брат (brat), Lithuanian brolis, Persian بردار (barādar), Sanskrit भ्रातृ (bhrātṛ)*. Значителна близост се забелязва с ирландския, латинския, старогръцкия и санскритския варианти. Сходство обаче има и със старобългарски: *братръ, бра-тъ от и.е. *bhrāter-*.

Phrygian Alphabet							
Α	Β/Β	Γ/Γ	Δ/Δ	Ε/Ε	Φ/Φ	Ψ/Ψ	Υ/Υ
A	B	Γ	Δ	E	F	Φ	Υ
A	B	G	D	E	W	F	U
	[b]	[g]	[d]		[v]	[f]	
Ζ/Σ	Υ	Ι/Ι	Ι	Κ/Κ	Λ	Μ/Μ	Ν/Ν
Z	H	I	I	K	L	M	N
Z	H	Y	I	K	L	M	N
[ts]		[j]		[k]	[l]	[m]	[n]
Ο	Ρ/Ρ	Ρ/Ρ	Σ/Σ/Ξ	Τ			
O	Π	P	Σ	T			
O	P	R	S	Ş	T		
	[p]	[r]	[s/z]		[t]		

Фригийската азбука

ΠΑΤΡΙΖΙ вероятно е падежна форма от индоевропейската дума за „баща“: *Proto-Italic *patēr, from Proto-Indo-European *ph₂tér. Oscan ΠΑΤΗΡ (patír), Old Armenian հայր (hayr), Old Irish athair, Ancient Greek πατήρ (patér), Old English fæder, Old Norse faðir, Sanskrit पितृ (pitṛ), Old Persian (pitā), Tocharian A pācar.*

* Friedrich, J. Kleinasiatische Sprachdenkmäler. Berlin, 1932, S. 140–142.

Фригийски надпис от Гордион

Как да тълкуваме думата ИСК? Ако е цялостно запазена, а не началото на по-дълга дума, бих предложил едно нестандартно, но според мен напълно възможно решение. Старобългарският глагол *искати*, *искати*, *искъ/иштъ* ζητεῖν „търся“ (Зогр., Мар., Сав.), „стремя се, желая“ (Зогр., Мар., Асем., Сав. кн., Супр., Хил.), със съответните паралели: слав. *jьščq, *jьskati (сърб. *искати*, *иштем*, словен. *iskati*, *iščem*, хърв. *iskati*, *ištem*, *iskam*, чеш. *jískati*, пол. *iskać*, *iszczę*, рус. *искать*, *ищу*, укр. *искати*) спроден с лит. *ieškoti* „търся“, ст.в.нем. *eiscan* „разпитвам“, англ. *ask* „питам“, староинд. *icchati* „желая“, може да се окаже ключът към загадката. Дали в случая глаголът не е използван по-скоро със значение *желая*, *моля*?

За ЛІКЕС е изказано предположението, че е лично име, без обаче да се уточни от какъв произход е то. В българската именна система съществува личното име Лико, което е привлякло вниманието на изследователите. Зоя Барболова разсъждава върху произхода и значението на името Лико така: *Етимологията на това име като съкратено от Велико и съответното ЖЛИ Лика от Велика (Заимов 1988: 139; Ковачев 1995: 310) е съмнителна. По-скоро в основата му е залегнало гръц. líkos ‘вълк’, отразено в гр. имена Ликарион ‘подобен на вълк; вълче’ и Ликаон ‘човек-вълк’. Този апелатив участва в състава и на името на трак. цар Харпаликос ‘грабливият вълк’ и неговата дъщеря Харпалика (Харпалίκε) ‘грабливата вълчица’, което навежда на мисълта, че ликос е названието за вълк и при траките. Тези антропоними дават основание да се допусне, че Лико е архаично тракийско лично име. Производни от него са*

имената Ликан, Ликин, Ликован и Ликоман*. Ако приемем тезата на Барболова за архаичния тракийски произход на българското име Лико, можем да допуснем, че ЛИКЕС е именно вариант на това трако-мизийско име.

Така преводът на фрагмента би могъл да звучи: *Ликес (се) моли за братята и баща си*, което звучи логично като част от посветителски надпис.

Добре осъзнавам, че голяма част от написано от мен дотук е в сферата на хипотетичното и подлежи на сериозна дискусия. Ако обаче надписът от Уюджък е действително на мизийски или на подобен диалект и е правилно разчетен и ако моят превод има основание, това би било евентуален аргумент в полза на приемствеността между мизи и българи.

Засега въпросът остава открит.

---

* Барболова, З. Имена със значение вълк в българската антропонимна система. На адрес: <https://litenet.bg/publish28/zoia-barbolova/vyik.htm>.